

Aardbeving in museumlandschap Vlaanderen.

Op 3 oktober, de avond dat minister van Cultuur Caroline Gennez de prachtige expositie Donas & Archipenko opende in het KMSKA, kwam de mededeling dat het project voor een nieuwbouw van het M HKA aan Antwerpen Zuid definitief wordt afgevoerd. Na twee architectuurwedstrijden verdwijnen alle voorstellen in de archiefdozen. Drie dagen later een aardbeving, de minister kondigt een grote herschikking aan van de musea. Het M UHKA wordt een kunstencentrum en de collectie van de Vlaamse Gemeenschap verhuist naar het SMAK in Gent. Het verhaal begon reeds in de jaren '80 met de oprichting van het MuHKA en de mislukte keuze en verbouwing van een silo. De vraag voor een nieuwbouw was tevens zeer problematisch door de verkeerde keuze van de bouwsite.

De Vlaamse Gemeenschap beslist in 1982 om het M HKA op te richten, Antwerpen verdient een museum voor hedendaagse kunst. In 1985 werd een voormalige graansilo aangekocht met een oppervlakte van 1500 m². In september 1985 werd het M HKA officieel opgericht en op 20 juni 1987 was er de opening van het museum zonder collectie.

De slechtste aankoop van Vlaanderen, een silo aan de Leuvenstraat Antwerpen Zuid Daar begon de ellende met gevolgen tot op heden. Foto Marc Dubois

Voor Antwerpen lagen de kaarten bijzonder gunstig met de toenmalige minister van Cultuur Karel Poma. Zonder wedstrijd en zonder een waardige CV werd de opdracht gegeven aan een bevriend architect Michel Grandsard, die tevens het pand aanbracht. Internationaal werd het een trend om industriële panden om te turnen tot kunstcentra. Het mooiste voorbeeld is De Pont in Tilburg. Dat niet elk gebouw kan hergebruikt worden voor om het even welke nieuwe functie maakte ik reeds duidelijk in 1985, dus 40 jaar geleden in een tekst in Wonen/TABK. ⁱ Marcel van Jole, de voorzitter van de Raad van Bestuur van het M HKA, bejubelde het aangekocht gebouw met een schitterende art Deco gevel. In feite een erg zwak voorbeeld uit het Interbellum, daarover is iedereen het eens!. De verbouwde silo is een mislukking geworden omdat het industrieel karakter totaal verdween achter de witte bepleistering. Van de ruwe zeggingskracht van het beton bleef door de ingreep van de architect niets meer over.

De verbouwde silo is een mislukking geworden omdat het industrieel karakter totaal verdween achter de witte bepleistering.

M HKA na de uitbreiding richting Schelde Foto Marc Dubois

Het enige positieve is dat het Zuid een boost kreeg met nieuwe galerijen. Anderzijds steeg de huur- en koopprijs van de panden spectaculair en hebben veel investeerders gouden zaken gedaan met de komst van het museum. Nadien kreeg de silo een uitbreiding kant kaaien en een opfrisbeurt. Bij deze tweede fase werd het nog duidelijker dat het geheel

een breiwerk was zonder patroon, een rommelige aaneenschakeling van ruimtes zonder karakter.

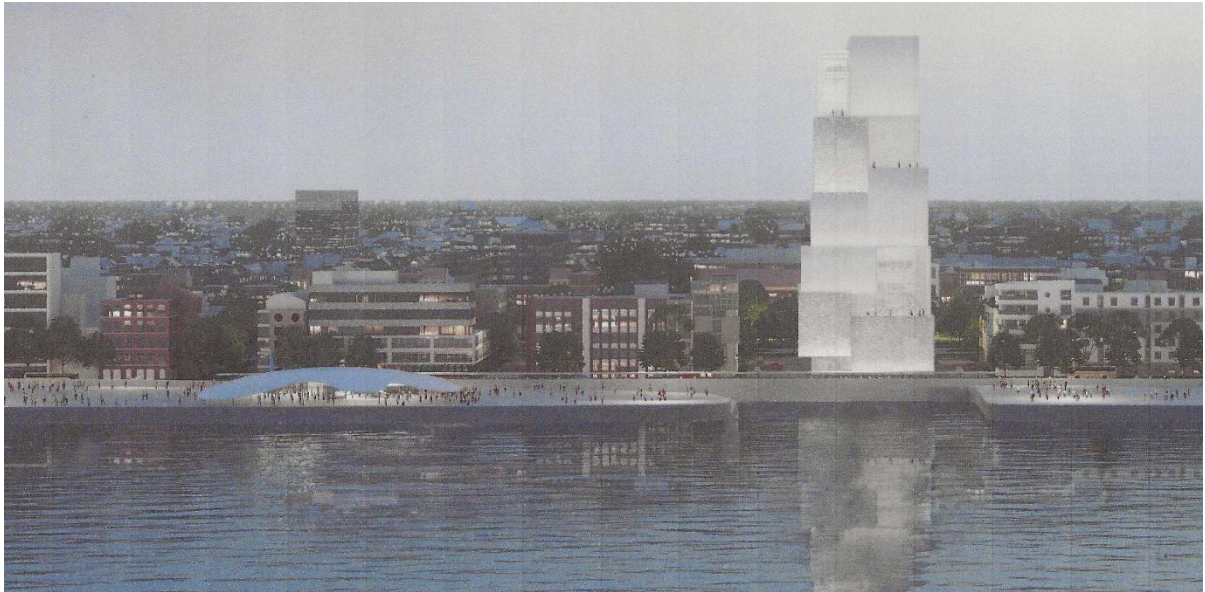
De vaststelling dat dit complex met de vele beperkingen niet meer voldeed werd met de jaren duidelijker. In 2012 vierde het MUHKA haar 25ste verjaardag en de vraag naar een nieuwbouw werd geformuleerd.ⁱⁱ Na 25 jaar een museumgebouw afschrijven dat veel overheidsgeld heeft gekost en vervolgens een nieuw onderkomen vragen is hallucinant. Kan men zich voorstellen dat elk museum in Vlaanderen publieke gelden gaat opeisen omdat men niet tevreden is? Iedereen weet dat investeren in patrimonium zware financiële implicaties heeft en dat geld goed moet worden besteed. De enige conclusie is dat men in het verleden verkeerde keuzes heeft gemaakt met grote nefaste gevolgen.

In de zoektocht naar een nieuwe locatie viel de keuze op het nabijgelegen Hof van Beroep. Dit mistroostig gebouw werd opgetrokken op een sluiscomplex dat toegang gaf tot de Zuiderdokken. Men moet geen architect zijn om tot de vaststelling te komen dat voor een ambitieus programma de gekozen locatie veel te klein is en dat men enkel in de hoogte kon bouwen.

De wedstrijd werd georganiseerd in 2019 door de Vlaamse Bouwmeester in het kader van de Open Oproep (nummer 3702). Maar liefst 87 bureaus of tijdelijke verenigingen stelden hun kandidatuur voor deze opdracht. De lijst is indrukwekkend en om hieruit een selectie te maken van vijf ontwerpers, in samenspraak met de opdrachtgever, was geen gemakkelijke klus. Op de website van de Vlaamse Bouwmeester staan de namen van hen die weerhouden werden om een voorstel in te dienen. Volgens de VB mag men niet spreken van een jury, maar van een "gunningscommissie". Men kan niet uitwijken naar links of rechts, dus in de hoogte gaan is de oplossing. SANAA's ontwerp met een hoogte van 80 meter beantwoordt niet aan de huidige bouwhoogte en hiervoor moet het RUP (Ruimtelijk Uitvoeringsplan) worden aangepast wat een langdurige procedure is.

Tijdens een bijeenkomst in januari werd duidelijk dat het voorstel van 51N4E samen met het Britse bureau Caruso St. John Architects bij het optellen van de punten de hoogste quota kreeg en dat ook voor andere aspecten werd geprezen. Volgens het artikel van Jan Lippens werd de commissie voor schut gezet door M HKA directeur Bart De Baere en Christian Rapp. Het project van SANAA met Jaspers & Eyers eindigde op de derde plaats en toch werd er gepleit om de opdracht te geven aan dit

Japans duo. Uit het artikel blijkt ook dat SANAA het vooropgesteld budget aan de laars lapte, een kritiek die vaak naar voor wordt gebracht.

Voorstel ontwerp M HKA door SANAA (Japan) Foto: Website Vlaamse Bouwmeester

Gebouw Hof van Beroep staat leeg. Welke toekomst? Foto website Vlaamse Bouwmeester Tim van de Velde

Vermoedelijk lonken ontwikkelaars reeds naar deze site als men tot op de zelfde hoogte mag bouwen die men had voorzien in het RUP voor het M HKA!.

In juni 2020 trok Minister van Cultuur Jan Jambon de stekker uit het project. Op de website van de VB staat te lezen: "De opdrachtgever is tot de vaststelling gekomen dat sinds de start van de Open Oproep het ambitieniveau van de studieopdracht is geëvolueerd. Hiermee is ook onzekerheid ontstaan over de werkelijke budgettaire impact van het project". In KNACK publiceerde Jan Lippens een uitvoerig artikel hoe deze procedure is verlopen.

In de nieuwe regeringsverklaring van 2023 werd de nieuwe huisvesting voor het M HKA opnieuw opgenomen. Er werd een bedrag van 130 miljoen ingeschreven op de begroting. Daarna begon de selectie voor een tweede

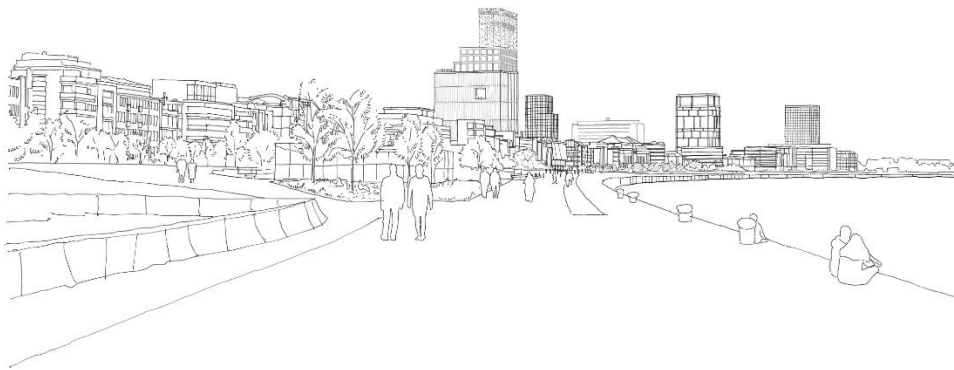
wedstrijd en dit opnieuw voor dezelfde site. Met enige realiteitszin kon men bijna voorspellen dat dit een risicovolle beslissing was. In plaats van eerste een andere locatie te zoeken met minder beperkende factoren zoals het stapelen van de expositieruimtes. Had men niet beter een andere locatie gekozen, bijvoorbeeld in de zone in het noorden van Antwerpen nabij het nieuw Havenhuis en met een goede tramverbinding?

Eind februari 2025 werd gekozen voor het Antwerpse kantoor Bovenbouw Architectuur en het Zwitserse architectenbureau Christ & Gantenbein. Het Zuid zou een "iconische landmark" krijgen met een hoogte van 80 meter. Ondertussen is men bezig met het RUP (Ruimtelijk Uitvoerings Plan) aan te passen voor de nieuwe bouwhoogte, een goedkeuring die eind 2025 wordt verwacht. De beslissing van de Vlaamse Regering om het bouwproject van 130 miljoen euro te schrappen kwam begin oktober aan als een donderslag bij heldere hemel. Dat men in zware besparingsrondes overal op zoek moet gaan naar centen is begrijpelijk. Tweemaal architectenbureaus aan het werk te zetten om uiteindelijk er niets mee te doen is ongezien. Architecten zijn niet verantwoordelijk voor de keuze van een bouwterrein. ER is een uitspraak "van een washandje kan je geen handdoek maken" . Werd een grote verspilling van energie, geld en veel ook frustraties.

© **Bovenbouw Architectuur en het Zwitserse architectenbureau Christ & Gantenbein / website Vlaamse Bouwmeester.**

Een museum met een hoogte van 80 meter. Een concept met zalen boven elkaar verbonden met trappen en liften is niet optimaal en kost veel meer.

Het geld blijft (gedeeltelijk) in Antwerpen

KMSKA sluit zijn programma aan bij de actuele tendens om hedendaagse kunst te plaatsen binnen de permanente opstelling van oude kunst. Dit was reeds duidelijk bij de opening in september 2022 na een renovatie van 11 jaar. KMSKA kiest ook voor hedendaagse kunst die in principe thuishoort in het M HKA. De grote expositie "Nachtreis" van Hans Op de Beeck deze zomer werd bezocht door maar liefst 250.000 personen. Eens een dergelijke blockbuster gehad, gaat men op zoek naar andere publiekstrekkers. Bezoekerscijfers, daar gaat het om! Ook in Gent kiest het MSK voor hedendaagse creaties met de grote expositie van de kunstenaar – fotograaf Stephan Vanfleteren met zijn project "Transcripts of a Sea".

Het valt goed te begrijpen dat Op de Beeck koos voor een betere infrastructuur van het KMSKA dan de rommelige ruimteconfiguratie van het M HKA. Het is nogmaals een bevestiging van een lang lijdensverhaal van een ongeschikt gebouw. Men had veel vlugger de locatie moeten verkopen aan een ontwikkelaar voor appartementen. Wat de toekomst is van het bestaande gebouw van Hof van Beroep aan het Zuid is onduidelijk. De grond is eigendom van Antwerpen terwijl het gebouw

toebehoort aan de Regie der Gebouwen, een federale bezitting. Vermoedelijk lonken ontwikkelaars reeds naar deze site als men tot de zelfde hoogte mag bouwen die men had voorzien in het RUP voor het M HKA!. Appartementen kan men betere stapelen boven elkaar dan expositieruimtes. Een museum waar men van verdiep na verdiep moet gaan met trappen en liften is nooit een optimale oplossing!

Antwerpen – Gent

In het museumplan van de toenmalige minister van Cultuur Jan Jambon voorzag een fusie van de Antwerpse musea KMSKA, het M HKA en MuZEE in Oostende. Van Gent geen sprake, het zijn stedelijke musea die op de begroting komen van de stad. Dus ook geen centen van de veel rijkere randgemeente Sint-Martens-Latem. Stad Antwerpen heeft jaren genoten van middelen die kwamen vanuit Vlaamse Gemeenschap. Antwerpen had ook twee Provinciale musea, Gent geen enkele. Mag men spreken van een historische correctie? Bij veel steden in Vlaanderen groeide het gevoel dat Antwerpen te veel aan de kassa passeerde. Men vraagt aan musea een grote regionale uitstraling, zelfs een internationale ambitie. Dit is meer dan de verantwoordelijkheid van één stadsbestuur. Men had Jan Hoet na zijn internationale waardering een volwaardig museum moet gegeven in plaats van een silo aan Flor Bex die aan de start geen collectie had en enkel werken van Gordon Matta-Clark.

Als eerste reactie van kunstenaar Luc Tuymans in een interview op Radio 1 van 7 oktober was dat de keuze onbegrijpelijk is aangezien het M HKA het eerste museum was voor Hedendaagse Kunst in Vlaanderen. Misschien volgens de notariële acte, wel maar niet naar de inhoud. Jan Hoet had toen in Gent nog geen museum maar had als project in 1986 "de" Europese tentoonstelling gemaakt met "Chambres d'Amis" en voordien andere uitzonderlijke exposities. Het SMAK werd een stedelijk museum met reeds een collectie wat toen niet het geval was voor Antwerpen.

De herschikking van het museumlandschap in Vlaanderen had weinigen verwacht. Het gaat niet enkel om besparing, het was een momentum om bepaalde instellingen te groeperen en te laten samenwerken. Dat het museum Hof van Busleyden in Mechelen en het Kasteel van Gaasbeek worden samengebracht met het KMSKA valt te begrijpen. Ook het voorstel van samenwerking van MuZEE met het Raveelmuseum en het Felix Art & Eco museum in Drogenbos valt te begrijpen. Geen gemakkelijke opdracht maar wel een piste met mogelijkheden qua programmering.

Het stedelijk museum SMAK wordt nu het museum van de Vlaamse Gemeenschap. Wat zou Jan Hoet blij zijn geweest met deze beslissing van minister Gennez.

Marc Dubois, Architect HON FRIBA

EINDNOT

ⁱ Marc Dubois, Nieuw museum zonder verzameling voor Antwerpen, Wonen-TABK, nr.8, 1985

Marc Dubois, Museum voor Hedendaagse Kunst te Antwerpen, A Plus, nr.88, 1985, pp.41-42. (Nederlands/Frans)

ⁱⁱ Marc Dubois, 25 jaar MUHKA in Antwerpen / " Ceci n'est pas un musée", 2012.
<http://www.marcdubois.be/cms/resources/25-jaar-muhka-in-antwerpen.pdf>